

І.М.Соловей
магістр зовнішньої політики
кафедри міжнародних відносин
Київського міжнародного університету

УКРАЇНСЬКО-РУМУНСЬКІ ВІДНОСИНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

У статті аналізуються двосторонні українсько-румунські політичні відносини, з'ясовуються проблемні питання їхньої співпраці, узагальнюються напрямки та форми реалізації масштабних зовнішньополітичних проектів румунської сторони. Зроблена спроба визначити ймовірні загрози національній безпеці України в контексті впровадження у життя зовнішньополітичних планів Румунії.

Ключові слова: національна безпека держави, двосторонні відносини, державний кордон, територіальні претензії, національна меншина, інформаційна політика, економічна співпраця, континентальний шельф, річка Дунай.

Зміни в геополітичному просторі кінця 90–х років ХХ сторіччя, зумовлені появою на теренах СРСР і Європи нових країн, призвели до зміни системи геополітичних орієнтирів та геостратегічних інтересів як в Україні, так і в Румунії.

Обидві країни із союзних держав, якими вони були в роки існування СРСР, перетворились у потенційних суперників. І хоча внутрішні проблеми, зрозуміло, залишаються на першому плані, зовнішня політика займає важливе місце в системі їхньої державної політики. Актуальним є для обох держав також питання створення власної системи національної безпеки в суміжних регіонах. При цьому необхідно врахувати характер і спрямованість конфліктних ситуацій, що існують, а також можливості виникнення нових евентуальних конфліктів.

Відносини між Румунією та Україною займають важливе місце у зовнішній політиці обох країн, зважаючи на наявність протяжного спільного державного кордону (на півночі – 362 км, на сході – 169 км), проживання в обох країнах національної меншини іншої сторони, існування значних резервів і нереалізованих потенційних можливостей у сфері торговельно-економічної співпраці, певний рівень конкуренції щодо політичного та економічного впливу в регіоні, невирішеність питання делімітації у Чорному морі.

Актуальність запропонованої теми полягає також у тому, що зовнішньополітичні зусилля України спрямовані на те, щоб прикордонні держави утворювали навколо неї надійну смугу миру і стабільності, на вдосконалення правових підвалин співпраці з ними, при цьому приділяється особлива увага створенню ефективних механізмів попередження та мирного врегулювання конфліктів.

Питання українсько-румунських відносин висвітлюються в роботах вітчизняних і зарубіжних фахівців, зокрема Національного інституту стратегічних досліджень, Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. Варто відзначити, що дана тема досліджувалася, як правило, в загальноісторичному контексті, або ж в контексті окремих аспектів актуальних проблем у стосунках між Києвом і Бухарестом. Більшість досліджень мають фрагментарний характер, без цілісної картини українсько-румунської взаємодії, інші – відображають стан справ наприкінці 90-х років минулого століття.

Україна та Румунія ввійшли у 90-ті роки ХХ століття з небезпечним багажем невирішених проблем і взаємних претензій. У Румунії, починаючи з початку 90-х років, радикально налаштовані націоналістичні політичні сили за підтримки значної частини румунського суспільства пріоритетним напрямком своєї діяльності щодо України визначили перегляд нормативно-правової бази щодо кордону між країнами, питання статусу румунської меншини в Україні тощо. Зазначенні чинники є чутливими й помітними і в нинішніх українсько-румунських відносинах. Період до підписання договору 1997 року деякою мірою можна визначити як міні «холодну війну» між офіційними Києвом і Бухарестом.

Основні проблемні питання між Україною і Румунією можна умовно поділити на такі групи:

- питання демаркації державного кордону між країнами;
- становище національних меншин в обох країнах;
- питання економічної співпраці.

Як уже було зазначено вище, такий поділ є умовним, оскільки деякі питання переплітаються між собою і, як, наприклад, проблема розмежування континентального шельфу, можуть належати до кількох груп.

Питання демаркації державного кордону між країнами є одним з найскладніших і найделікатніших в українсько-румунських відносинах на сучасному етапі.

Згадаємо, що протяжність сухопутної ділянки українсько-румунського кордону від Закарпаття до Гирла Дунаю становить 638,4

км. Він встановлений Паризьким мирним договором від 10 лютого 1947 р. таким, яким був на 1 січня 1941 р. (кордони, які утворилися після приєднання до Радянського Союзу Бессарабії, північної частини Буковини та Герцаївського краю) [1]. 4 лютого 1948 р. відповідно до згаданого договору був підписаний Протокол стосовно уточнення проходження лінії державного кордону між Румунською Народною Республікою та Союзом Радянських Соціалістичних Республік, а 23 травня того ж року – протокол, яким острів Зміїний "був повернутий Радянському Союзові Румунською Народною Республікою і був включений до складу Союзу РСР".

27 вересня 1949 р. за результатами роботи змішаної демаркаційної комісії підписано Акт про демаркацію та Протокол-опис проходження лінії радянсько-румунського державного кордону.

27 лютого 1961 р. в Бухаресті підписано Договір про режим радянсько-румунського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань.

Проблема кордонів стала надзвичайно актуальною відразу після повалення комуністичного режиму в Румунії (1989) і здобуття Україною незалежності (1991). Початковий етап становлення українсько-румунських відносин затьмарила спроба деяких радикальних політичних кіл Румунії висунути прямі територіальні претензії до України. 24 червня 1991 р. було ухвалено декларацію Парламенту Румунії про пакт Ріббентропа-Молотова та його наслідки для України, у якій мова йшла про "приналежність Бессарабії, Герцаївського краю та Північної Буковини Румунії".

У відповідь Верховна Рада Української РСР у своїй Заяві від 5 липня 1991 р. розцінила такі дії румунської сторони, як територіальні претензії до України. Наступною акцією щодо України стало ухвалення 28 листопада 1991 р. румунським парламентом заяви проти участі населення так званих "румунських територій" – північної частини Буковини та південної частини Бессарабії – у всеукраїнському референдумі щодо державної незалежності. У 1993 р. Румунія в односторонньому порядку денонсувала радянсько-румунську угоду 1961 р., що була юридичною основою лінії українсько-румунського кордону.

Румунська сторона виступала на різних рівнях з вимогою перегляду державного підпорядкування деяких українських територій. Неодноразово звучали вимоги щодо перегляду кордону в зоні північної частини Буковини. Проте слід зазначити, що на офіційному рівні вимоги для уникнення явного протистояння не висувались, а виходили в основному від окремих партій, громадських організацій, сенаторів,

депутатів, діячів культури та мистецтва.

У 1996 р. Румунія денонсувала Протокол 1948 р., який передбачав перехід острова Зміїний до складу СРСР. Ця проблема актуалізувалася трохи раніше, у листопаді 1995 р., після безрезультатного завершення, через проблему острова Зміїний, одного з раундів переговорів щодо підписання українсько-румунського базового договору, який проходив у Бухаресті. Після тривалих дискусій з цього приводу, 6 грудня 1995 р. на прес-конференції речник МЗС Румунії С. Дукару зазначив, що Бухарест не вимагає острова, а протестує у зв'язку з намаганнями України надати "статусу територіальних вод" простору в 12 морських миль навколо острова Зміїний [2].

Міністерство закордонних справ України кваліфікувало це як "спробу висунути територіальні претензії", яка "створює негативний ґрунт для завершення двосторонніх переговорів щодо політичного договору". Проблема острова Зміїний не тільки суперечила Гельсінському акту 1975 р., але також гальмувала процес вироблення і підписання українсько-румунського Договору про дружбу і співпрацю, який урешті-решт був підписаний 2 червня 1997 р. в румунському місті Констанца, процедура ратифікації якого румунською стороною була завершена 8 липня 1997 року, українською – 17 липня і який набрав чинності 22 жовтня того ж року.

Румунському зовнішньополітичному відомству вдалося винести за рамки договору питання про державний кордон і його режим. У Договорі про відносини добросусідства і співробітництва між Україною і Румунією сторони підтвердили непорушність існуючого між ними кордону, проте питання про режим кордону між державами та про делімітацію континентального шельфу і спеціальні економічні зони в Чорному морі домовились вирішити окремо. Отже, Румунія формально підтвердила принцип "недоторканності" існуючих кордонів з Україною, але ці кордони залишалися без юридичного закріплення (згодом така ситуація повторилася при підписанні відповідного договору між Румунією та Республікою Молдова).

Невдачі з реалізацією ідей "Великої Румунії" шляхом дипломатичних демаршів і денонсації раніше укладених угод, наміри інтегруватись у євроатлантичні структури на початку 90-х років змусили румунську сторону змінити тактику дій. Бажання на офіційному рівні, з одного боку, відповідати вимогам демократичної спільноти, а з другого – загальмувати переговорний процес, дочекатись сприятливих умов у майбутньому визначили поведінку Бухаресту на переговорному процесі з Києвом. Після підписання базового договору між країнами 1997 р. прогноз окремих вітчизняних науковців щодо

позитивної динаміки подальшого розвитку стосунків між Києвом і Бухарестом, врегулювання спірних питань з територіального розмежування країн у найближчому майбутньому не виправдався. Невипадково МЗС України після завершення в Києві 13 раунду українсько-румунських переговорів напередодні самміту НАТО в Празі восени 2002 року у своїй заяві засудило неконструктивну позицію румунської сторони, відсутність відповідної політичної волі зафіксувати усні домовленості письмово [3].

Позиція Румунії втілена у висловлюваннях її вищого керівництва, коли 1997 року, наприклад, колишній прем'єр-міністр Р. Васіле зазначив: *«Румунія може визнати сучасні реалії, але не може з ними погодитися і не відмовляється від своїх прав. Історичні права ніколи не переписуються»*. На підтвердження цієї заяви президент країни заявив, що *„неписані закони історії заважають Румунії та Бессарабії бути разом, як того бажали б вони. Національну ідею не можна забути ніколи, можна видозмінити форми боротьби за неї»* [4].

Найгострішим питанням двосторонніх відносин є проблема розмежування територіальних вод в акваторії Чорного моря навколо острова Зміїний і делімітації континентального шельфу і виключної економічної зони. Невипадково, відразу ж після підписання договору про режим державного кордону, президент Румунії означив напрямок діяльності румунської сторони на перспективу: звернення до Міжнародного суду в Гаазі. Представники румунської делегації неодноразово заявляли про те, *“що у будь-якому разі і за будь-яких варіантів Румунія не погодиться на те, щоб український острів домінував над румунським берегом”* [5, 6].

Після проведення 24 раундів питання так і не було розв'язане і Румунія подала позов до Міжнародного суду. *«Це рішення викликане відсутністю перспективи в двосторонніх переговорах, які почались у 1998 році і на нинішній момент (вересень 2004-го – прим. автора) не досягнуто прогресу»*, – заява прес-служби уряду [7].

Невирішеність до цього часу питання морських кордонів пояснюється такими причинами:

По-перше, це суперечності й різне трактування статусу Зміїного. Бухарест вважає, що Зміїний не острів, а скеля, яка непридатна для проживання і ведення господарської діяльності. Київ відстоює цілком протилежну думку і питання статусу для України є важливим, тому що згідно з нормами міжнародного права острів має право на 12-мильне територіальне море з континентальним шельфом, а за даними “Чорноморнафтогазу”, у даному районі містяться значні поклади нафти й газу. Оскільки Зміїний перебуває поблизу берегів Румунії, то

його континентальний шельф пересікається з румунським. Через це румунська сторона і не хоче поступатись розмірами шельфу, щоб не втратити контроль над запасами нафти й газу. Саме тому румунське керівництво вже звернулось до Міжнародного суду.

По-друге, це негативне ставлення румунського суспільства до існуючого базового договору від 2 червня 1997 року. Так, попередній президент Румунії І. Ілієску та прем'єр-міністр А. Нестасе вважали його підписання поспішним, під впливом самміту НАТО в Мадриді, де Румунія мала надію попасти в першу хвилю вступу до цієї організації. А впливова партія “Велика Румунія” інакше ніж “ганебним” його не називає.

По-третє, суб'єктивний фактор – І. Ілієску. Він як колишній комуністичний діяч болюче реагував на звинувачення націоналістичних кіл у зраді національним інтересам. Це змушувало його обережно ставитись до розв'язання територіальних питань.

Отже, хоча Румунія однією з перших встановила демократичні відносини з незалежною Україною, але, на жаль, сьогодні ще залишається єдиною країною у Східній Європі, з якою Україна має територіальні проблеми. Офіційно питання проходження державного кордону не заперечується (Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією від 2.06.1999 року, а також Договір про режим державного кордону від 17.06.2003 року), проте в румунських ЗМІ це питання обговорюється жваво [8].

Ще однією проблемою кордону між Україною та Румунією була його модифікація через зміну природного ландшафту. Мова йде про ділянку Рахівського та Тячівського районів (Закарпатська область) українсько-румунського кордону. Лінія кордону тут проходить по середині русла Тиси. Однак це русло, як і будь-якої іншої річки, із часом змінюється. Головною причиною зміни русла ріки є паводки, що відбуваються тут декілька разів на рік і розмивають берег. Оскільки географічно так склалося, що нижчий берег український, він поступово і виходить углиб нашої території, вивільняючи від води румунський берег. З 1961 р. українська сторона втратила в такий спосіб 270 гектарів землі [9].

Оскільки зміна русла ріки викликана переважно природними причинами, повністю запобігти цьому процесу неможливо, проте значно послабити і зробити його керованим – цілком під силу, встановлюючи надійні берегові укріплення. Втрата Україною своєї території може припинитися з підписанням з Румунією демаркаційних документів, якими б державний кордон став постійним, за прикладом відповідних домовленостей України з Угорщиною, Словаччиною і

Польщею.

Проблемним є також питання п'ятьох островів у гирлі Дунаю. Румунські дипломати вважають, що до ділянки, на яких розташовані ці острови, необхідно застосовувати принцип головного судноплавного фарватеру річки, а відповідно з цим усі п'ять островів мають стати румунськими. Українська сторона дотримується іншої точки зору і має такі міркування. За згаданим радянсько-румунським договором 1961 р., усі п'ять островів із самого початку належать Україні. Передача їх під юрисдикцію Румунії суперечить принципу непорушності кордонів, зафіксованому в українсько-румунському базовому договорі. Крім того, на цій ділянці Дунаю (це зафіксовано делімітаційними і демаркаційними документами) принцип головного судноплавства по фарватеру річки не застосований, оскільки кордон встановлювався за іншими правилами. Для румунських дипломатів було важливо, заволодівши цими невеличкими островами, створити прецедент, оскільки зміна їхньої належності змінить і точку відліку виняткової економічної зони, і тоді, у майбутньому, румунська економічна зона за розмірами може стати такою ж, як українська.

Підсумовуючи можна зазначити, що хоча на офіційному рівні територіальні проблеми між двома країнами розглядаються як розв'язані, а румунська громадськість вважає, що Україна незаконно володіє румунськими землями. Генератором цих ідей, як зазначалось, виступає румунська політична партія "Велика Румунія".

Розв'язувати проблеми делімітації та демаркації державного кордону з Україною Румунія була змушена через прагнення вступу до НАТО. А однією з основних умов прийому до НАТО є відсутність нерозв'язаних територіальних проблем із сусідніми державами.

Що стосується острова Зміїний, територіальні претензії Румунії проектується через її прагнення "розв'язати проблеми зростаючого ресурсного дефіциту за рахунок експлуатації морських багатств України" [10].

Не менш важливим є питання захисту прав національних меншин в обох країнах. За останнім переписом населення, який відбувся в грудні 2001 р., в Україні проживало 37,5 млн. українців (77,8 % населення) і 11,9 млн. (22,2%) представників понад 130 інших національностей, серед яких 258,6 тис. молдован та 151,0 тис. румунів (0,3%) [11].

Слід звернути увагу на досить численне румуномовне населення України, яке налічує, якщо рахувати разом осіб, які під час перепису населення назвали себе румунами і тих, хто назвав себе молдованами, майже 410 тис. осіб, значно випереджаючи за чисельністю навіть

білорусів, які посідають третє місце після українців і росіян. При розгляді цього питання не можна не брати до уваги досить складну проблему етнокультурної самоідентифікації й етнічного розмежування молдавської та румунської меншини. Маючи єдину літературну мову, класичну літературу та ін., унаслідок складних політичних подій ці групи розвивались у геополітичних просторах різних держав, що суттєво вплинуло на їх подальший процес самоідентифікації. Про те, що цей процес триває, свідчить і динаміка зміни чисельності румун і молдован. Так, порівнюючи перепис 1989 р. та перепис 2001 р. можна помітити, що кількість осіб, які визнали себе румунами, збільшилася, становлячи порівняно з 1989 р. 112%, а тих, хто визнав себе молдованами, зменшилася, становлячи відповідно 79,7 відсотків. Особливо помітна ця динаміка в Чернівецькій області. Частково це зумовлено продовженням процесу самоідентифікації, а частково – бажанням поліпшити свій рівень життя. Так, при визнанні себе румуном можна отримати громадянство Румунії, а це – вільне пересування в Шенгенській зоні. Очевидно, що даний чинник є досить вагомим для громадян Молдови, яка перебуває не в найкращій економічній ситуації. Більша ж частина румуномовного населення України компактно проживає в сусідніх з Румунією Чернівецькій, Одеській і Закарпатській областях. У трьох районах (Герцаївському, Глибочицькому та Новоселицькому) Чернівецької області вони становлять більшість.

Для сприяння розвитку етнічної духовності, утвердження цінностей духовної спадщини та збереження рис, які визначають спільноту (рідна мова, традиції, духовність), в Україні діють біля десяти румунських і молдавських національно-культурних товариств й об'єднань національних громад: із загальноукраїнським статусом – Християнсько-демократичний Альянс румунів України (ХДАР), Всеукраїнська науково-педагогічна Асоціація "Арон Пумпул"; з обласним статусом, серед них у Чернівецькій області, – Товариство румунської культури ім. М. Ємінеску, культурно-спортивний клуб "Драгош-Воде", медичне товариство "Ісідор Бодя", Ліга румунської молоді "Жунімя"; у Закарпатській області – Асоціація румунів Закарпаття ім. Дж. Кошбука, Товариство румунської культури ім. І. Мігалі де Апша та Асоціація румун Закарпаття "Дакія"; в Одеській області – культурна молдавська (румунська) асоціація "Лучаферул"; з міським статусом (м. Чернівці) – Товариство "Голгофа", екологічне товариство "Стежарул", об'єднання румунських письменників. Румуномовне населення представлене належним чином в обласних і районних представницьких органах влади, меншою мірою - в обласних

виконавчих.

У свою чергу, досить кількісною є українська громада в Румунії (українці, русини, гуцули), яка згідно з переписом населення 1992 р. нараховує понад 67 тис. осіб, займаючи четверте місце серед національних меншин після угорців, циган і німців. Лідери українців Румунії вважають, що їх реальна кількість набагато більша, але внаслідок насильницької асиміляції протягом десятиліть, передусім в епоху комуністичного лідера Ніколає Чаушеску, багато з них декларували себе під час перепису румунами. За неофіційними даними Союзу українців Румунії (СУР), український етнос нараховує 250 тис. чоловік. Українці компактно проживають в основному в таких регіонах: Марамуреш, Сучавський і Ботошанський повіти, у повітах Караш-Северин, Тіміш і Тульча.

У невеликій кількості українці дисперсно розселені в багатьох інших місцевостях Румунії [12].

Після грудневої революції 1989 р. була заснована організація культурно-громадського спрямування – Союз українців Румунії (СУР). Зусилля СУР спрямовані також на зміцнення й розширення зв'язків з Україною. З 1991 р. СУР є членом Всесвітнього конгресу українців з центром у Торонто (Канада). Останнім часом з'явилася нова українська організація – Демократичний союз українців Румунії (ДСУР). На жаль, СУР та ДСУР не можуть знайти спільну мову і, у результаті, українці Румунії не мають єдиної національно-політичної структури, єдиного лідера. На сучасному етапі СУР розпочав організаційну роботу щодо створення Союзу української молоді Румунії, основним ареалом діяльності якого повинні стати повіти Марамуреш, Сучава, Сату Маре, Арад, Тіміш, Караш-Северін, Ботошани, Тульча. Крім того, румунська держава забезпечує кожній меншині, зокрема й українській, право представництва, забезпечуючи одне місце в парламенті Румунії.

Стосовно культурно-освітніх та інформаційних запитів румунської національної меншини, то в Україні існує 106 шкіл з румунською мовою навчання. Лише у Чернівецькій області діють 87 шкіл з румунською мовою навчання, 4 школи – з українсько-румунськими мовами навчання, 1 школа – з українсько-російсько-румунськими мовами навчання. У цих школах навчається понад 23 тис. учнів. В області діють також 32 дитячі дошкільні виховні установи з румунською мовою навчання і виховання. У населених пунктах, де проживає румуномовне населення, діють 74 клубні установи, при яких є 42 аматорські театри, 114 хороших колективів, 63 танцювальних колективи, 82 музичні ансамблі і 80 бібліотек із книжковим фондом понад 200 тисяч томів румунською мовою. Для забезпечення

інформаційних запитів осіб, що належать до національних меншин, у області налагоджена відповідна інформаційна мережа [13].

Що стосується українців у Румунії, то після грудневих подій 1989 року ситуація в цій галузі, хоча і повільно, але почала змінюватися. Були здійснені кроки щодо визнання культурної та духовної автономії українців. За офіційними даними, українською мовою навчаються 628 учнів у 15 закладах (7 дошкільних установ, 4 початкові школи, секції у двох гімназіях і двох ліцеях). Слід зазначити, що викладається українською мовою лише кілька предметів. 1997 р. в м. Сігету Мармаціей (на кордоні із Закарпатською областю) був відкритий український ліцей. У цьому навчальному закладі українською мовою викладається приблизно 70% предметів [14].

Українська громада в Румунії має свою пресу: газета «Вільне слово», колишня «Новий вік», яка виходить під егідою Міністерства культури Румунії з 1949 року; Союзом українців Румунії видаються газети «Наш голос» і «Український вісник». З 1994 року виходить румунською мовою «Кур'єрул українців» («Український кур'єр») – інший орган СУР. У видавництві «Крітеріон» українськими письменниками, 27 з яких є членами спілки письменників Румунії, було видано велику кількість книжок, зокрема 12 фольклорних збірників українською мовою.

Сторони піклуються також про задоволення релігійних потреб національних меншин. Тільки в населених пунктах Чернівецької області у 107 церквах богослужіння проводяться румунською мовою, проводиться робота зі створення відповідного вікаріату при єпархіальному управлінні Української православної церкви. У населених пунктах Сучавського повіту, де компактно проживають українці, богослужіння проводиться українською мовою. Розглядається питання про виділення земельної ділянки для будівництва української церкви в Сучаві.

Звісно, що окрім позитивних кроків, які були здійснені за останні роки румунськими властями, українська громада має й проблеми.

У Румунії немає жодного навчального закладу з українською мовою викладання всіх предметів від першого до випускного класу (як, наприклад, в Україні – румунською). Частково це пояснюється тим, що українці в Румунії проживають не так компактно. Унаслідок часткової втрати етнічної свідомості, унаслідок багаторічної насильницької асиміляції, батьки дітей шкільного віку не бачать перспективи для своїх дітей у навчанні рідною мовою. Гострим залишається також питання про виділення радіо- та телефіру для україномовних програм. Разом з цим, існує загроза стабільності міжетнічним відносинам у

певних регіонах України, є негативний вплив деяких громадських організацій Румунії. Найбільш активними та впливовими серед них є такі:

- „Румунська культурна фундація” (заснована представниками творчої інтелігенції і, серед іншого, опікується розширенням культурних зв'язків із „закордонними співвітчизниками”);
- „За Бессарабію і за Буковину” (заснована націоналістично налаштованими представниками інтелігенції, які мають родинні коріння на „окупованих територіях”);
- „Герцаївській край” (заснована вихідцями з території нинішнього Герцаївського району Чернівецької області, котрі „вимушено” покинули регіон, після його включення до складу СРСР у 1940 році).

Їх зусилля направлені на формування світогляду населення, насамперед молоді, спрямованого на реалізацію ідеї відродження “великої Румунії”. Усі заходи проводяться під приводом захисту румуномовного населення, шефства і надання йому певної матеріальної та фінансової допомоги. Об'єктом особливої уваги залишається Чернівецька область, у якій проживає більшість (100 тис.) 135-тисячного румунського населення України, що становить понад 20% усіх мешканців області. Створення румунських громадських організацій та їхнє об'єднання в союзи, активізація інформаційно-пропагандистської роботи з румунським населенням України через телебачення і радіо, а також через румунські школи та церкви здійснюється в рамках добре скоординованої програми офіційного Бухаресту. Найбільш небезпечним є спрямованість співпраці низки радикально налаштованих організацій Румунії з румунськими товариствами України. Їх представники орієнтують своїх послідовників не на мирне співіснування румунської меншини в унітарній українській державі, а на перегляд існуючих кордонів. Активна робота румунських державних і позадержавних інституцій щодо формування світогляду населення, насамперед молоді, спрямованого на реалізацію ідеї відродження “Великої Румунії”, призводить до посилення прорумунських, сепаратистських настроїв громадських організацій, окремих громадян, що негативно позначається на етнополітичній ситуації в окремих регіонах України [14].

Небезпечним явищем для стабільності в Україні є те, що носіями радикальних ідей, їх провідниками стають не тільки члени товариств, але й вітчизняні представники творчої інтелігенції, депутати різного рівня. Румунська сторона домагається консолідації румунської меншини в Україні, об'єднання всіх румунських організацій в єдину

структуру, яка представляла б інтереси румунів кожного краю, координувала б зусилля “для досягнення загальної мети, узгоджувала б спільні проекти, які потребують підтримки та фінансування з боку Румунії”.

Загалом, діяльність румунських інституцій, радикально налаштованих вітчизняних культурологічних товариств є порушенням положень Договору про відносини добросусідства і співпраці між Україною та Румунією 1997 року, а саме, вимог до представників національних меншин:

- бути лояльними до держави, громадянами якої вони є, дотримуватись її національного законодавства;
- поважати права інших осіб, зокрема тих, які належать до більшості або до інших національних меншин (пункт 10);
- відмовитись від сепаратизму (та визнати принцип територіальної цілісності держави), громадянами якої вони є (пункт 12).

Дестабілізуючим чинником впливу на ситуацію в Україні є політика Бухаресту щодо пропагування переваг подвійного громадянства, прийняття законодавчих актів, які передбачають автоматичне поновлення громадянства Румунії не тільки тими, хто народився на територіях, які належали Румунії до червня 1940 року, але і їхнім нащадкам. Станом на 2003 рік, за неофіційними даними, осіб, які таємно одержали румунський паспорт, лише на території Чернівецької області вже нараховувалось від 10 до 30 тисяч чоловік. Не виключається, що Румунія спеціально залучає у своє громадянство українців, щоб зміцнити політичний вплив у регіонах, які раніше входили до її складу [15].

Бухарест, користуючись недосконалістю українського законодавства, упродовж тривалого терміну щорічно здійснював безконтрольний вивіз з прикордонних районів України на відпочинок і навчання в Румунію сотень школярів і випускників навчальних закладів. Від пропозицій української сторони врегулювати це питання на офіційному рівні румунська сторона під різним приводом відмовлялась. Румунією ведеться активна пропагандистська робота щодо залучення випускників національних шкіл з молдавською (румунською) мовою навчання для навчання до її ВНЗ. Створюються пільгові умови зарахованим до ВНЗ Румунії випускникам національних шкіл України, про впливовість такої роботи свідчать факти несанкціонованих мітингів, зборів румунської громади України для посилення тиску на місцеві органи влади для розв’язання певних питань двосторонніх відносин на умовах, запропонованих не українською, а румунською стороною [16].

Як наслідок, можна констатувати, що нині є очевидним існування та розвиток в Україні сил, які є активними учасниками антиукраїнських кампаній, активними лобістами румунської точки зору в дискусіях з Україною з актуальних питань двосторонніх відносин. Показово, що серед них є представники творчої інтелігенції, депутати районних рад. Варта уваги й та обставина, що представники румунів беруть активну участь у державних управлінських процесах. Так, станом на початок 2002 року серед депутатів Чернівецької обласної, міських і селищних рад 11,5 % є румунами і 3,5 % молдаванами. У Герцаївському і Глибочицькому районах, де представники румунського населення переважають, вони очолюють державні адміністрації.

В Україні правовою основою формування державної етнополітики, у тому числі заходів стосовно забезпечення потреб національних меншин, стали Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р., Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р., Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 року [17], Закон України «Про національні меншини в Україні» від 25 червня 1992 року, інші законодавчі акти.

Стосовно Румунії, окрім згаданої Конституції Румунії, положення щодо прав національних меншин містять у собі закони про публічну адміністрацію, про вибори місцевих органів влади, про виховання. Питання стосовно румунів, які проживають за кордоном історичної батьківщини, регулюються Законом щодо надання допомоги румунам звідусіль (№ 150 від 17.07.1998 р.). Крім того, з 2001 року на розгляді в парламенті Румунії є проект закону „Про Представницьку Раду румунів звідусіль”.

Згаданий вище Договір про відносини добросусідства і співпраці між Україною і Румунією від 2 червня 1997 р. [18] у 13-й статті містить найбільш повні, порівняно з усіма попередньо укладеними угодами цих держав з третіми країнами, положення щодо взаємного захисту національних меншин. На її підставі сторони домовилися про створення Змішаної міжурядової українсько-румунської комісії з питань забезпечення прав осіб, які належать до національних меншин. Українська частина цієї комісії була створена постановою Кабінету Міністрів України від 16 лютого 1998 р. № 168 і згідно з положенням вона координує діяльність міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення прав української меншини в Румунії та румунської в Україні. Українська частина Комісії взаємодіє з відповідними комітетами Верховної Ради України, а також з національно-культурними товариствами, об'єднаннями

громадян і релігійними організаціями для виконання нею відповідних завдань. Основним її завданням є організація та розробка комплексу заходів щодо співпраці між Україною і Румунією в питаннях забезпечення прав осіб, які належать до національних меншин. Останнє засідання цієї комісії відбулося 4–5 грудня 2003 р. в м. Чернівцях. За результатами роботи був підписаний відповідний протокол, згідно з яким затверджувалися чергові заходи у цій сфері за принципом взаємності. Вказані заходи стосуються забезпечення відповідного представництва національних меншин у центральних і місцевих органах влади України та Румунії, забезпечення національно-культурних потреб, викладання мов національних меншин у навчальних закладах різного рівня, спорудження пам'ятників діячам культури й мистецтв.

Але незважаючи на спільні досягнення, дестабілізуючим чинником двосторонніх відносин залишається політика Бухаресту, направлена на асиміляцію українського населення, зволікання в забезпеченні їх національних прав і свобод. Декларовані кроки не завжди підкріплюються практичною реалізацією положень прийнятих актів і декларацій. Реальне становище етнічних українців дає підстави говорити про незадовільне ставлення з боку офіційної влади до справи відновлення цілісної системи освіти рідною мовою, задоволення національних прагнень української меншини. Водночас, румунські інституції проводять вдалу пропагандистську діяльність регіонального та світового вимірів, яка покликана забезпечити позитивний образ національної політики Румунії щодо національних меншин. Порівняно низький загальноосвітній рівень української меншини в порівнянні з іншими меншинами Румунії (угорська, німецька), відсутність «виходів» на міжнародні правозахисні та загальноєвропейські структури дозволяють і нині маніпулювати свідомістю українців, залякувати представників української меншини, що призводить до втрати етнічної самосвідомості, асиміляції українців.

Економічний блок співпраці між Україною і Румунією не можна назвати успішним. Причинами цього, в основному, є нескоординованість економічної політики між країнами. Міждержавна консультативна рада з торговельно-економічної співпраці була заснована ще в 1994 році, а збиралась лише один раз у 1996-му. Розмір товарообігу між країнами знизився від 320 (у 1995 р.) до 200 млн. доларів (у 1997 р.) Найбільший українсько-румунський проект – Криворізький гірничо-збагачувальний комбінат (КГЗК) окислених руд, у який Румунією вкладено близько 500 млн. доларів (румунська сторона стверджує, що 800 млн. доларів), досі не завершений. До цього

часу немає угоди про регулювання вантажоперевезень залізничним транспортом, хоч їх потік досить значний.

Проте можливості для його розширення є у зв'язку з діяльністю України і Румунії в рамках організації Чорноморського економічного співробітництва (ЧЕС). Україна пообіцяла виділити кошти для продовження й завершення будівництва КГЗК окислених руд. Велике значення Румунія має як подунайський партнер. Тут створено вільні економічні зони Рені-Галац-Джурджулешти та “Нижній Дунай”. Крім того, Дунай як європейська водна магістраль, відкриває безпосередній доступ до 8 країн, а через канал Дунай-Майнц-Рейн – ще до 4.

До економічного блоку проблемних питань можна віднести і питання про здійснення Україною днопоглиблювальних робіт в гирлі річки Бистрое для відновлення глибоководного судноплавства в українській частині дельти Дунаю. Проти цього активно виступила румунська сторона, розпочавши в ЗМІ на національному і міжнародному рівні активну антиукраїнську пропаганду про екологічну шкідливість проекту. Найбільш вірогідними причинами цього стали міркування не екологічного, а економічного і політичного характеру, оскільки Румунія нині є монополістом у сфері надання транспортних шляхів для суден через дельту Дунаю. За оцінками Мінтрансу України, введення проекту в дію дозволить переключити до 60% дунайського вантажопотоку в українську частину дельти. Зараз цей показник становить усього 1–2 % [19].

Оскільки мова вже зайшла про канал і його наслідки для екосистеми Дунаю, то варто зазначити, що сама Румунія завдає Дунаю набагато більшої шкоди. Так, тільки протягом 2000–2004 років виникло 14 транскордонних надзвичайних ситуацій, що призвели до забруднення ріки. Як правило, це викиди промисловими підприємствами різних шкідливих хімічних речовин – ціанідів, іонів важких металів, амонію, нафти. Варто зазначити, що інформацію про забруднення українська сторона отримує лише із засобів масової інформації або після відповідних запитів, а не за ініціативою румунської сторони. Це, у свою чергу, є грубим порушенням вимог Конвенції про співпрацю з охорони і використання Дунаю [20].

Таким чином, перераховані аспекти дають змогу стверджувати, що джерела загроз національній безпеці України у зовнішній політиці Румунії є довготривалими. За змістом вказані загрози сконцентровані в таких сферах, як зовнішньополітична, воєнна, державна безпека, інформаційна і включають:

- територіальні претензії, спроби втручання у внутрішні справи України;

- прояви сепаратизму, намагання автономізації за етнічною ознакою окремих регіонів України;
- незавершеність договірно-правового оформлення і недостатнє облаштування державного кордону України;
- намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації.

Перенесення Румунією акценту в двосторонніх відносинах на захист прав румунської меншини в Україні має на меті забезпечення культурного та інформаційне домінування в районах компактного проживання румунської громади в Україні. Очевидно, якщо Україна буде пасивним спостерігачем поступової зміни орієнтації населення так званих «історичних румунських територій» на прорумунську, то це не виключає в майбутньому за сприятливих обставин виникнення питання про зміну кордонів між Україною та Румунією мирним шляхом.

Особливої ваги набуває інформаційна політика. Антиукраїнська пропаганда в румунських ЗМІ, яка містила грубі випадки на адресу України і її керівництва, направлена на висвітлення історичних подій, дискредитацію правомірних дій України щодо каналу Дунай–Чорне море, несе потенційну загрозу національній безпеці України. Пропаганда набула такого розміру, що деякі політики називали її „антиукраїнською істерією” [20]. Таким чином, серед різних верств населення Румунії формувалось негативне ставлення до підписаних з Україною угод, її діяльності, активно культивувалась теза про "несправедливість", яка має бути виправлена в майбутньому.

Усупереч деклараціям, офіційний Бухарест потурав антиукраїнській пропагандистській кампанії. Навіть під час державного візиту голови Верховної Ради України до Румунії 14.11.2003 року румунські журналісти в принизливій і зневажливій формі описували внутрішню та зовнішню політику України, її вище керівництво. Розмах і характер образ настільки був помітним, що змусив українську делегацію скорегувати програму візиту.

Слід звернути увагу також на ту обставину, що основним чинником, який визначав прагнення Бухаресту владнати суперечності на основі чинного законодавства в галузі міжнародних відносин, залишаються жорсткі вимоги до членства в міжнародних, регіональних організаціях, інтегруватись у які прагне Румунія. Це, у свою чергу, визначає, що гарантією стабільності в українсько-румунських відносинах визначаються радше за все зовнішніми чинниками, ніж внутрішніми.

Проведення в кінці 2004 року парламентсько-президентських виборів у Румунії [21, 22] і президентських в Україні та прихід до влади в обох країнах демократичних президентів змушує позитивно поглянути на перспективи українсько-румунських стосунків. Наївно було б сподіватись, що ці питання можуть бути розв'язані вже найближчим часом. Проте задекларовані наміри обох президентів – Траяна Бесеску і Віктора Ющенка надати переговорному процесу нового імпульсу, дають надію побачити реальні позитивні зрушення у розв'язанні проблемних питань.

Література

1. Гаазькі рекомендації щодо прав національних меншин на освіту та пояснювальна записка // Фундація міжнаціональних відносин. – 1996. – 21 жовтня. – С. 29–32.
2. Козак В. 270 гектарів уже втрачено на кордоні з Румунією // Дзеркало тижня. – 2001. – 27 жовтня. – С. 3.
3. Аксанюк М. Недогляд румунської поліції або замах на базовий договір // Дзеркало тижня. – 2001. – № 2.
4. Аппатов С. Українсько-румунські відносини: історія та сучасність // Український історичний журнал. – 1998. – № 3. – С. 26.
5. Кравченко В. Україна та Румунія: прихована напруга // Український моніторинг. – 2002. – 12 жовтня.
6. Марциновський А. Бухарест: гра у "захист нацменшини". Київ: час звернутися до Ради Європи // Голос України. – 1998. – № 15.
7. Румунія подала иск проти України в Міжнародний суд [16.09.2004] // www.proua
8. Парахонський Б. та ін. Стратегічні інтереси України в країнах Чорноморського регіону та проблеми національної безпеки. Серія: Зовнішньополітичні стратегії. – К.: НІСД, 2001. – Вип. 7. – 134 с.; Кияк Т., Матійчик Я., Нікіщенко С. Зміїна дружба // Політика і культура. – 2002. – № 30. – С. 2.
9. Минович В. Як живеться Вам, румуни? Про що свідчать дані соціологічних досліджень в Закарпатті // Віче. – 1997. – № 3. – С. 111–114.
10. Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року (за даними Держкомстату України) // www.proua

11. Аза Л. Українці в Румунії: сучасний стан та перспективи етнокультурного розвитку. – Рівне: Ліста, 1999.
12. Бауер М. Основні аспекти освіти національних меншин у Чернівецькій області // Крайова освіта. – 2001. – 2 березня.
13. Устименко В. Етнополітичні процеси: стан та особливості їх прояву в регіональному розрізі // Наукові записки. Інститут політичних та етнонаціональних досліджень НАН України. – 2002. – Вип. 19. – С. 76.
14. Недолішний П. Розбудова нової системи врядування в Україні: етнонаціональний аспект. – К.: Наукова думка, 1999.
15. Твердохліб В. Антисемітизм по-румунськи: Сенаторського походження і в академічній упаковці // Дзеркало тижня. – 2001. – № 39.
16. Недолішний П.І. Етнонаціональний аспект адміністративної реформи в Україні. – К.: Наукова думка, 1999.
17. Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 р. № 1771–ХІІ // Право України. – 1992. – № 1.
18. Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною і Румунією // Урядовий кур'єр. – 1997. – 5 червня.
19. Козак В. Канал «Дунай–Черное море»: на его строительстве побывали дипломаты // Дипломатический мир. – 2004. – № 17.
20. Соловей І., Енин Е. Откуда „антиукраинский психоз” на страницах румынской прессы // Дипломатический мир. – 2004. – № 19.
21. Соловей І. Румыния: особенности национальных выборов // Дипломатический мир. – 2004. – № 22.
22. Соловей І. Мэр Бухареста стал Президентом Румынии // Дипломатический мир. – 2004. – № 24.

В статье анализируются двусторонние украинско-румынские политические отношения, рассматриваются проблемные вопросы ихнего сотрудничества, обобщаются направления и формы реализации масштабных внешнеполитических проектов румынской стороны. Делается попытка определить возможные угрозы национальной безопасности Украины в контексте внедрения в жизнь внешнеполитических планов Румынии.

Ключевые слова: национальная безопасность государства, двусторонние отношения, государственная граница, территориальные претензии, национальное меньшинство, информационная политика, экономическое сотрудничество,

континентальный шельф, река Дунай.

The article deals with bilateral Romanian and Ukrainian political relations, urgent questions of their cooperation, summarizes ways and forms of realization of large Romanian foreign policy projects. It tries to determine possible threats of Ukraine's national security in the context of Romanian foreign policy plans realization.

Key words: state national security, bilateral relations, state borders, territorial claims, national minority, informational policy, economic cooperation, continental shelf, the river Danube.